

Yavuz Selim Ortaokulu
TÜRK HALK
ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ

Dilimizin Zenginlikleri Projesi
"Sözlük Özgürlüktür!"

Hazırlayanlar:

Helin Keskin

Hasan Cemil Öner

Muhammet Miraç Demir

Musa Oğuz

Editör: Murat Karaaslan

2024

"Kelimeler, bazıı t yden, bazıı demir..."

 n söz

Sözlükler, dillerin kayıt deposu, yani hafızasıdır. Dillerin, yani milletlerin hafızası için hem arkeolojik bir kazı aracı hem de güncelin anlam tanım g ncesidir. Tabii kelimeler, sayfalara sıkı mı  ceset yı ınlarından fazlasıdır. İnsan zihninde ve dilinde, hatta sesinde ortaya çıkan canlı birer varlıktır. Dolayısıyla kelimelerimiz, şahsiyetimizdir, desek yeridir. Biz de bu minvalde Türk halk  iirine k  uk çaplı bir hafıza kayıt aracı olmak, kelimeye ve şiire tanıklık etmek amacıyla bu çalışmayı yürüttük. Sizlerle halk şiiri atına binip kim olduğumuza d ir bir tarihsel yolculuğa çıkıyoruz.

Çalışmada yer yer  zg n yorumlar olmakla birlikte, "Kubbealtı ve TDK" sözlüklerinden yararlanılmıştır.*

Murat Karaaslan

Bakmazlar Dertli'ye *algındır* deyu,
Hakikat *bahrine* dalgındır deyu,
Bir saçı Leyla 'ya mecnundur deyu,
Yazdılar deftere *divane* beni.

Âşık Dertli

algın:

1. Halsiz, güçsüz, hastalıklı, zayıf (kimse).
 2. Sevdâlı, âşık, vurgun (kimse), meczup.
- **bahri:** Denizle ilgili, denize âit.
 - **divane:** Çılgın, deli, mecnun.

Dost dost diye nicesine sarıldım,
Benim sâdık yârim kara topraktır.
Beyhude dolandım boşa yorulдум,
Benim sâdık yârim kara topraktır.

Her kim ki olursa bu sırra *mazhar*,
Dünyaya bırakır ölmez bir eser,
Gün gelir Veysel'i bağına basar,
Benim sâdık yârim kara topraktır.

Âşık Veysel

beyhude:

1. Boş, gereksiz, faydasız;
boşuna, nafiye.
- **mazhar:** Bir şeyin görünür duruma gelmesi, görünmesi, açığa çıkması; *Ulaşan, erişen, nâil olan.*

Bende sığar iki *cihân*,
ben bu cihâna sığmazam.
Cevher-i lâmekân benim,
kevn ü mekâna sığmazam.

Nesimî

cevher-i lâmekân:

1. Zamandan ve mekândan
münezzeh olan öz, yaratıcı.

- **cihân:** Dünya ve içinde
yaşayan cümle âlem.

Bir seher vaktinde indim bağlara,
Öter şeyda bülbül, dil yârelenir.
Bakmaz mısın sinemdeki dağlara,
Derdimi dökmeye dil yârelenir.

Daimi'yim yanar aşkın *çırağı*,*
Dostun muhabbeti cennet otağı,
Ancak şu dünyada derdim ortağı,
Sazım *figan* eder tel yârelenir.

Âşık Dâimi

çırağ-çerağ:

1. Yağ kandili ve genellikle mum, meşale gibi ışık veren şey.
- **figan:** İstirapla bağırma, haykırma, feryat.

Karşıdan görünen ne güzel yayla,
Bir *dem* süremedin giderim böyle.
Ala gözlü pirim sen himmet eyle,
Ben de bu yayladan şaha giderim.

Eğer *göverüben* bostan olursam,
Şu halkın diline destan olursam,
Kara toprak senden üstün olursam,
Ben de bu yayladan şaha giderim.

Pir Sultan Abdal

dem:

1. Zaman, an, çağ.

- **göverüben:** Yeşermek, yeşillenmek.

Seyyah olup Őu alemi gezerim,
Bir dost bulamadım gün akŐam oldu.
Kendi *efkâr*ıma okur yazarım,
Bir dost bulamadım gün akŐam oldu.

Kul Himmet

efkâr:

1. EndiŐe, tasa, üzüntü, üzüntü,
keder.

- **seyyah:** Seyahat eden, uzak ülkelerde gezip dolaŐan kimse, gezgin.

Farımaz da deli gönlüm farımaz,
Akar gözlerimin yaşı kurumaz,
Şimden geri benim hükmüm yürümez;
Azil oldum, güzellere bey iken.

Karacoğlan

farımak:

1. Gücsüz düşmek, yorulmak.
2. Eskimek, yıpranmak.
3. Vazgeçmek, usanmak.
4. ağızlardan ► yaşlanmak.

- **azil:** Görevden alma.

Gönül gurbet ele çıkma,
Ya gelinir ya gelinmez.
Her dilbere meyil verme,
Ya sevilir ya sevilmez.

Emrah der ki düştüm dile,
Bülbül figan eder güle,
Güzel sevmek bir *sarp* kale,
Ya alınır ya alınmaz.

Erzurumlu Emrah

gönül:

1. Sevgi, istek, düşünüş, anma,
hatır vb. duyguların kaynağı;
içeri, yürek.

- **gurbet:** Bir tür gönül yarası.
- **sarp:** Dik, çıkması ve geçilmesi güç (yer); yalman.

Tabiplerde ilaç yoktur yarama,
Aşk deđince ötesini arama,
Her nesnenin bir bitimi var ama,
Aşka *hudut* çizilmiyor Mihriban...

Abdurrahim Karakoç

hudut:

1. Bir parça topraklarını diğer komşu devletlerden ayıran çizgi, sınır.

- **aşk:** “⊘”

*Üzerine çok söz söylendiği için biz konuşmamayı tercih ettik.**

Kime kin ettin de giydin alları?
Yakın iken *ırak* ettin yolları.
Mihnet ile *yetirdiğim* gülleri,
Vardın gittin bir soysuza yoldurdun.

Sen seni topla da kuşağın kuşan,
Ayrılır mı senin sevdana düşen,
Sefa geldin diye sarıp sarmaşan,
Niye benden muhabbeti kaldırdın.

Hicranî Baba

ırak:

1. Uzak, mesafenin kırbacı.

- **yetirmek:** Ulaştır, eriştirmek; büyütüp çoğaltmak, besleyip büyütme, idare edip edip denkleştirmek.

Cahildim dünyanın rengine kandım,
Hayale aldandım boşuna yandım.
Seni *ilelebet* benimsin sandım.

Ölürüm sevdiğim zehirim sensin,
Evvelim sen oldun *âhirim* sensin.

Neşet Ertaş

ilelebet:

1. Ebediyete kadar, ebedî olarak, sonsuza kadar.

- **âhir:** Sonunda, âkıbet, nihâyet.

Şu *kevn ü mekân* tutmuş ışığın,
Nöbetin bekleyin alır *keşiğin*,
Beklemeli bir sultanın eşiğin,
Günde yüz bin kere yüzler sürmeli...

Âgâhî

kevn ü mekân:

1. Varlık, kâinat, mevcûdiyet.

- **keşik:** Sıra, fena.

Ela gözlerine kurban olduğum,
Yüzüne bakmaya doyamadım ben.
İbret için gelmiş derler cihana,
Noktadır benlerin sayamadım ben.

Aşkın ateşidir *sînemi* yakan,
Lûtfuna erer mi *cevrini* çeken,
Kolların boynuma dolanmış iken,
Seni öpmelere kıyamadım ben.

Âşık Ömer

lûtuf:

1. İyi muâmele, iyilik, yumuşaklık,
hoşluk; ihsan, kerem,
cömertlik.

- **cevir:** Haksızlık edip incitme,
eziyet, cefâ, gadr, zulüm.
- **sîne:** Göğüs, bağır, sadr.

Ala gözlerini sevdiğim dilber,
Gönlüm sana düştü, halım nic'olur,
Bu sevdayı verme kullar başına,
Müptelâlık bir belâdır, güç olur.

Gevherî

müptelâ:

1. Bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş, düşkün.
 2. Âşık, tutkun.
- **gönül düşürmek:** *-deyim-* Âşık olmak, sevdalanmak.

Bahar gelsin Őu dağlara çıkayım,
Belki derdimize are bir iek.
Toplayıp devŐirip harman edeyim,
Açılan yaramı sara bir iek.

Ben de bir âŐıđım, Reyhani adım,
Sorun çiçeklere az mı yalvardım.
Benim tabiattan bir tek *muradım*,
Götüreyim *nazlı* yara bir iek.

Reyhani

nazlı:

1. Kendini beğendirmek amacı ile iŐveli bir tavır tavıran, edâlı, cilveli; itina ve özen isteyen.
- **murat:** EriŐilmek istenen, olması, gerçekleŐmesi arzu edilen Şey, istek, dilek, amaç.

...

Elinde *sükkeri ayruğa* sunup
Ağuyu kendi yutmaktır, adı aşk...
Bu âlem sanki *oddan* bir denizdir,
Âna kendini atmaktır, adı aşk...

Eşrefoğlu Rûmî

od:

1. Ateş. (*od+un*)

2. Aşk, ayrılık, hasret, azap, hırs
vb. bilgilerin yakıcı etkisi.

- **ayruk:** Ayrı, başka, yabancı.
- **sükker:** Şeker.
- **ağu:** Zehir.

Kalktı, göç eyledi Avşar elleri,
Ağır ağır giden eller bizimdir.
Arap atlar yakın eyler ırağı,
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.

Dadaloğlu'm yarın kavga kurulur,
Öter tüfek *davlumbazlar* vurulur,
Nice koç yiğitler yere serilir,
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir.

Dadaloğlu

Ölüm:

1. Hayâtı sona ermek, yaşamaz olmak, can vermek; demir almak zamandan, imamın kayığına binmek, başka bir âleme göçmek, Hakk'a yürüme, defteri dürülmek, emaneti teslim etmek, ruhunun ufkuna yürüme...

Eski *libas* gibi âşıkın gönlü,
Söküldükten sonra dikilmez imiş.
Güzel sever isen gerdanı benli,
Her güzelin kahrı çekilmez imiş.

Sevdiğim değildin böylece ezel,
Aşkınım bağına düşürdün gazel,
*İbrişim*den nazik saydığım güzel,
Meğer *polat* gibi bükülmez imiş.

Seyranî

pulat:

1. Çelik gibi güçlü ve kuvvetli.

- **ibrişim:** Bükülmüş ipekten iplik.
- **libas:** Elbise, giyecek şey.

Dilimde sabah keyfiyle yeni bir umut türküsü,
Kar yağmış dağlara, bozulmamış ütüsü.
Rahvan atlar gibi *ırgalanan* gökyüzü,
Gözlerimi kamaştırırsa da geleceğim sana.
Şimdilik bağlayıcı bir takvim sorma bana.
- Ihlamurlar çiçek açtığı zaman.

Bahaeddin Karakoç

rahvan:

1. Binek hayvanlarının biniciyi sarsmayan yürüyüşü.
- **ırgalanmak:** Yerinden oynamak, sarsılmak, sallanmak.

Çürümüş toprak olmuş ten,
Sin içinde yatar *pinhan*,
Boşanmış damar, akmış kan,
Batmış kefenleri gördüm.

Yunus Emre

sin:

- 1.mezar.
- 2.yaş.

- **pinhan:** Gizli, saklı, gizlenmiş.

Vardım ki yurdundan ayağ *göçürmüş*,
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı.
Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş,
Sakiler meclisten çekmiş ayağı.

Bayburtlu Zihnî

şikest:

1. Kırma, kırılma.

- **göçürmek:** Göçmesine yol açmak.
- **cam:** Kadeh.

Âlemi *ta'n eder* yanına varsam,
Seni yanıltır bir mesele sorsan,
Bir cim çıkmaz eğer karnını yarsan,
Câmiye gelir de erkân beğenmez.

Kazak Abdal

ta'n etmek:

1. Kınama, ayıplama, yerme,
zemmetme.

- **karnını yarsan bir cim çıkmaz:**
-deyim- Öylesine işe yaramaz
ve aptal olan, üstelik de
başkasına tepeden bakacak
kadar küstah kimseler için.

Yedi *tamu* bize *nevbahar* oldu,
Sekiz *uçmak* içindeki köydeniz.

Bizim *zahm*ımıza merhem bulunmaz,
Biz kudret okunda gizli yaydanız.

Abdal Musa

uçmak:

1.Cennet.

- **tamu:** Cehennem.
- **nevbahar:** İlbahar
- **zahm:** Yara

Üryan geldim gene *üryan* giderim,
Ölmemeğe elde fermanım mı var?
Azrail gelmiş de can talep eder,
Benim can vermeğe dermanım mı var?

Dirilirler dirilirler gelirler,
*Huzur-ı mahşer*de divan dururlar,
Harami var diye korku verirler,
Benim ipek yüklü kervanım mı var?

Karacoğlan

üryan:

1. çıplak, varlıktan arınmış olan.

- **harami:** Haydut, yol kesen kimse, eşkıya.
- **huzur-u mahşer:** Âhîret hayâtında hesap vermek üzere dirilip toplanılan yer.

Şifa istemem balından,
Bırak beni bu halımdan,
Razıyım açan gülünden,
Yeter dikenin batmasın.

Sonu yoktur bu *vir*dimin,
Dermanı yoktur derdimin,
Gerekmez ilaç yardımın,
Yeter yakamdan tutmasın...

Nesimi Çimen

vird:

1. Mânevî bir görev olarak düzenli şekilde okunan esmâ-i hüsnâ veya duâlar; şarkı sözlerini tekrarlamak, dile dolamak.
- **şifa**: Hastalıktan kurtulmak, iyi olmak, eski sağlığa tekrar kavuşmak, onma.

Muhabbet bağında bir gl açıldı,
Bir derdim var bin dermana deđiřmem.
Ykm *lal-i gevher* mercan saarım,
Bir derdim var bin dermana deđiřmem.

Cemi kuřlar dile gelir yazım der,
Güvel turnam řam'dan gelir gözüm der,
Benim *yarelerim* tuzum tuzum der,
Bir derdim var bin dermana deđiřmem.

řah Hatayi

yre:

1. Yara, iyileřmeyi bekleyen ama iyileřemeyecek olan, acı, dert hatta verem.
- **lal-i gevher:** Hakk'ın, yaratıcının sözü, kelmı.

Bir elinde kadeh var, nerden gelirsin canım?
İçip de ağlamayı derman bilirsin canım.
Dünya *fâni* bahçedir, bir gün ölürsün canım.

Adam olamadın gitti zevzek,
Beni bilemedin gitti zevzek.

Mahzuni Şerif

zevzek:

1. Tatsız tatsız konuşan (kimse),
geveze

fâni: Son bulucu, sonlu, ölümlü,
kalımsız, bâkî olmayan.

"Kamus, bir
milletin
hafızası, yani
kendisi;
heyecanıyla,
hassasiyetiyle,
şuuruyla:
Kamus,
namustur."

Cemil
Meriç

Sözlük
özgürdür!